

Boekbesprekingen

De Swaan is van mening dat een theorie over coalitievorming tussen politieke partijen vanuit deze incrementalistische visie een grotere heuristische waarde zal bezitten, dan de visie waaraan het rationele besluitvormingsmodel ten grondslag ligt. Het commentaar op het boek van De Swaan kan kort zijn. Door zijn opzet verdient het zeker een grotere aandacht te verkrijgen dan doorgaans in de sociale wetenschappen aan dissertaties besteed wordt. Immers, slechts sporadisch treft men in Nederland een empirisch onderzoek aan waarin een formeel (wiskundig) model gehanteerd wordt om de realiteit van onderzoek te representeren. Bovendien geeft het een pragmatische inleiding in de wiskunde van de speltheorie, waaraan menigeen, die zich op dit terrein wil oriënteren, zijn voordeel kan doen. Bij een 'terugkoppeling' van de door De Swaan onderzochte realiteit naar het door hem gehanteerde model dringt zich echter bij ons de vraag op of een theorie over politieke coalitievorming over de tijd niet meer houvast zou krijgen wanneer uitgegaan zou worden van een generalisering van het zogenaamde 'prisoners dilemma' met onzuivere strategieën.

A. Bergmans, A. Felling

G. P. A. Braam, *Invloed van bedrijven op de overheid. Een empirische studie over de verdeling van maatschappelijke invloed*. Boom Meppel, 1973, 341 p., f 24,50

Het voornaamste doel van de studie van Braam is het beproeven van een nieuwe methode om invloed vast te stellen. Hij onderzoekt hiertoe de invloed op de overheid van 'aan vaarwater gebonden' bedrijven, voornamelijk met betrekking tot de waterstaatkundige infrastructuur. De voornaamste vraagstelling die hierbij wordt gehanteerd is of grotere bedrijven meer invloed op de overheid hebben dan kleinere. Braam definieert maatschappelijke invloed van een persoon, groep of organisatie, — m.i. terecht — als het vermogen om maatschappelijke regelingen, verhoudingen e.d. mede te bepalen (p. 13). Hij stelt nu, dat hij invloed *direct* en *in zijn volle betekenis* (p. 285) meet. (Maatschappelijke) invloed, als *vermogen* gedefinieerd, is echter een hypothetisch begrip en kan dus *nooit* direct gemeten worden.¹ Elke indicator of combinatie van indicatoren voor invloed meet per definitie slechts bepaalde aspecten van dat vermogen. Het gaat er mij nu om vast te stellen, welke aspecten van invloed door Braam wel en welke niet in zijn operationalisering van invloed betrokken worden. Hiertoe zal ik eerst kort aangeven hoe hij invloed meet. Braam verbijzondert maatschappelijke invloed eerst als invloed van particulieren op de overheid, mede ten eigen bate. Op p. 36 vat hij de verdere verbijzonderingen als volgt samen:

1 — invloed als een 'vermogen' hebben we voorlopig verbijzonderd als een *verzameling teweeggebrachte effecten in een bepaalde periode*;

2 — het vaststellen van een *teweeggebracht effect* vereist een uitspraak over een causale relatie: er moet zekerheid zijn dat een *particulier als oorzaak* is opgetreden van een *gedragsverandering van de overheid*;

3 — dit maakt nadere verbijzonderingen nodig, t.w. *invloedspogingen* (van een particulier) en *beslissingen* (van de overheid);

4 — zonder dat een invloedspoging is ondernomen kan de overheid bij een beslissing met de particulier rekening houden; dit '*anticiperen*' door de overheid kan eveneens duidelijk invloed worden genoemd; zelfs kan men zeggen dat ook in dit geval de 'particulier' als oorzaak kan worden aangemerkt.'

Om het onderzoek niet te overbelasten wordt de anticipatie van de overheid slechts verdisconteerd indien strikt noodzakelijk (p. 37).

Invloed, als het aantal teweeggebrachte effecten in een bepaalde periode (5 jaar bij Braam), wordt vervolgens uiteengelegd in drie invloedsaspecten:

(a) *getoetste invloed* (T), dat geïndiceerd wordt met de fractie ingewilligde invloeds pogingen (= aantal teweeggebrachte effecten of successen, S) t.o.v. het aantal invloeds pogingen (IP):

$$T = \frac{S}{IP} \quad (\text{p. 38})$$

De index veronderstelt dat er per invloeds poging slechts één effect mogelijk is. Er wordt geen onderscheid gemaakt in 'gedeeltelijk ingewilligd' en 'volledig ingewilligd' (p. 134). Verder dient de lezer zich te realiseren, dat één invloeds poging in de noemer in feite kan bestaan uit een groot aantal invloeds pogingen: voor elk afgehandeld probleem werd nagegaan of het bedrijf invloeds pogingen had ondernomen of niet; het aantal (één telefoontje of een intensieve lobby) blijft buiten beschouwing.

(b) *manifeste anticipatie van de vrager* (AM). Het gaat hier om de mate waarin de bedrijven voor de oplossing van hun problemen bij de overheid aankloppen, d.w.z. invloeds pogingen ondernemen. Braam neemt hiervoor als index:

$$AM = \frac{\text{aantal problemen met invloeds poging}}{\text{totaal aantal problemen}} \quad IP \quad P \quad (\text{p. 47})$$

(c) *latente anticipatie van de particulier*. Het gaat hier om de mate waarin de bedrijven zich van hun problemen annex invloeds mogelijkheden bewust zijn. Als index hiervoor neemt Braam eenvoudig het aantal gepercipieerde problemen P, dat als normering voor AM gebruikt werd (zie boven). Door de wijze, waarop deze gepercipieerde problemen worden vergaard, gaat het hier in feite om 'belangen bij situatie veranderingen' (p. 109), waar de overheid iets aan zou kunnen doen (p. 116). Invloed, als het aantal effecten, is nu gelijk aan het product van de drie invloeds aspecten, namelijk:

$$S = T \times AM \times P = \frac{S}{IP} \times \frac{IP}{P} \times P \quad (\text{p. 49})$$

De maatschappelijke invloed van een persoon, groep of organisatie — als het vermogen om maatschappelijke regelingen, verhoudingen e.d. mede te bepalen — is in de studie van Braam dus verbijzonderd tot invloed van particulieren op de overheid (*dyadische* invloeds relatie), uitgedrukt als het *aantal geslaagde invloeds pogingen*, deze geslaagde invloeds pogingen hebben betrekking op *expliciete overheids beslissingen* ten aanzien van situatie veranderingen. Braam's 'directe' meting van invloed moet dan ook gerangschikt worden onder de zgn. *besluitvormings- of decisiemethode* ter bepaling van invloed. Deze methode gaat ervan uit dat invloed uitgeoefend wordt door participatie in concrete beslissingen. Braam brengt overigens wel een aantal belangrijke verbeteringen aan in de decisiemethode. De belangrijkste verbetering is dat hij eerst particulieren selecteert en hun belangen vaststelt, terwijl in vroegere toepassingen van de decisiemethode beslissingen geselecteerd werden. Bij Braam blijft daardoor de vraag open of er beslissingen uit de belangen van particulieren voortkomen (zie Bijlage 2A, p. 311). Door eerst particulieren te selecteren is hij in staat na te gaan of verschillen in effecten (= invloed) het gevolg zijn van

latente anticipatie van de vrager
aantal aspecten
thode geïncorporeerde
methode niet met
tiële kenmerken
geoeffend door
Dat is maar ten
de Verenigde Staten
in America is no
ters of the great
Om dicht bij de
boven de kleine
ductie? Hebben
name in period
aangewezen kun
participatie, via invloeds
voorbeeld van
meting buiten b
via reputatie va
aan dat het zelf
Hierboven heb
en in zijn volle
gegeven (invloeds
aanzien van sit
goed en invent
instructief, om
plicitet wordt a
zoal komt kijk
schappen buite
hebben bij het
heid naarmate
aantal controle
maar niet voor
invloed in een
duidelijker op
singsuitkomst
deze toetsings
1 — de haveng
waar juist de a
uitsluiting op
heeft dan ook
2 — de eenheid
tie) worden er
gingen (= man
moedermaatsc
veau van de w
blemen bij de
het niveau var
een oplossing

latente anticipatie, manifeste anticipatie of getoetste invloed. Daarmee worden een aantal aspecten van 'non-decision making' — zij het niet alle² — in de decisiemethode geïncorporeerd. Hij trekt hier echter ten onrechte de conclusie uit, dat zijn methode niet meer onder de decisiemethode gerangschikt mag worden. De essentiële kenmerken van de decisiemethode gelden ook voor Braam: invloed wordt uitgeoefend door participatie (invloedspogingen) in concrete beslissingen (effecten). Dat is maar ten dele zo. Wellicht geldt ook voor Nederland, wat Robert Wolff over de Verenigde Staten zegt: 'The most significant fact about the distribution of power in America is not who makes such decisions as are made, but rather how many matters of the greatest social importance are not the objects of anyone's decision at all'.³ Om dicht bij de hypothese van Braam te blijven: in welke mate worden de groten boven de kleinen bevoordeeld door het systeem van vrije ondernemingsgewijze productie? Hebben de kleinen geen kleinere overlevingskansen dan de groten, met name in perioden van economische malaise? En ook als er concrete beslissingen aangewezen kunnen worden, wordt nog niet alle invloed uitgeoefend via participatie, via invloedspogingen. Braam noemt zelf de anticipatie door de overheid als voorbeeld van invloed zonder invloedspogingen, maar laat deze in zijn invloedsmeting buiten beschouwing (p. 33-35). Crenson⁴ geeft aan hoe zelfs nonparticipatie via reputatie van macht kan leiden tot non-decision-making. Zijn onderzoek toont aan dat het zelfs empirisch onderzocht kan worden.

Hierboven heb ik aangegeven, dat Braam ten onrechte pretendeert invloed *direct* en *in zijn volle betekenis* te meten. Binnen de beperkingen die hierboven zijn aangegeven (invloedspogingen met betrekking tot expliciete overheidsbeslissingen ten aanzien van situatieveranderingen) is zijn onderzoek een voorbeeld van *relevant, goed en inventief* sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Het boek is bovendien zeer *instructief*, omdat het grote aantal keuzen, dat elke onderzoeker moet maken, expliciet wordt aangegeven en beargumenteerd. Hierdoor wordt zeer duidelijk wat er zoal komt kijken bij een echt hypothese-toetsend onderzoek in de sociale wetenschappen buiten de strikt experimentele situatie. De hoofdhypothese — bedrijven hebben bij het oplossen van hun individuele problemen meer invloed op de overheid naarmate hun omvang groter is (p. 70) — blijkt, ook na invoering van een groot aantal controlevariabelen, alleen bevestigd te worden voor de latente anticipatie, maar niet voor de manifeste anticipatie en de getoetste invloed (p. 241). Als Braam invloed in een ruimer theoretisch kader had geplaatst, waarin invloed en macht duidelijker op elkaar en op structuren waren betrokken, dan zou hij over de toetsingsuitkomst wellicht minder verbaasd zijn geweest. Ik vraag mij namelijk af of deze toetsingsuitkomst niet mede veroorzaakt wordt doordat

1 — de havengebieden van Rotterdam en Amsterdam uitgesloten worden (p. 93), waar juist de allergrootste 'aan vaarwater gebonden' bedrijven zich bevinden. Deze uitsluiting op grond van het 'a-typische karakter' vind ik uiterst dubieus. Braam heeft dan ook geen enkel bedrijf met meer dan 2000 werknemers in zijn steekproef.
2 — de eenheid van analyse is de werkmaatschappij. Problemen (= latente anticipatie) worden ervaren op het niveau van de werkmaatschappij. Worden invloedspogingen (= manifeste anticipatie) echter ook op dit niveau gedaan of op dat van de moedermaatschappij? Worden successen (= getoetste invloed) behaald op het niveau van de werkmaatschappij of op het niveau van de moedermaatschappij? Problemen bij de werkmaatschappij kunnen zeer wel leiden tot invloedspogingen op het niveau van de moedermaatschappij om *elders* (bv. via een nieuwe vestiging) tot een oplossing te worden gebracht. Vooral bij grote bedrijven is er een scheiding

tussen werk- en moedermaatschappij.

In tegenstelling tot bedrijfsgrootte bleek (verwachte) groei van het aantal werknemers wel samen te hangen met getoetste invloed (hfd. 9). Hierboven heb ik reeds vermeld, dat bedrijfsgrootte positief samenhangt met latente anticipatie. Jammer genoeg vermeldt Braam niet het aantal successen (= invloed) van grote groeiende bedrijven t.a.v. kleine stagnerende bedrijven.

Het onderzoek van Braam richt zich vooral op de ongelijke invloedverdeling. Het relationele aspect van macht en invloed komt in hoofdstuk 10 en 11 vrij marginaal aan de orde. Toch wijst hij in hoofdstuk 11 vooral op deze relationele aspecten als mechanismen om invloedsongelijkheid te verminderen. Evaluatie, controle en regulatie van verschillen in informatie (deskundigheid) en toegang tot besluitvormingscentra staan daarbij centraal. De lezer zal begrijpen dat dit mij als muziek in de oren klinkt, aangezien wij ons juist met deze aspecten van macht en invloed hebben beziggehouden.

Noten

- 1 Groot, A. D. de, *Methodologie, Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen*, Den Haag (Mouton), 1968, p. 67 e.v.
- 2 Eijk, C. van der, en W. J. P. Kok, 'Nondecisions reconsidered', in: *Acta Politica*, 10, 277-301.
- 3 Wolff, Robert Paul, *The poverty of liberalism*, Boston (Beacon Press), 1968, p. 184.
- 4 Crenson, Matthew A., *The un-politics of air pollution. A study of non-decision-making in the cities*, London (John Hopkins Press), 1971.

F. N. Stokman

Michael Wallace, War and rank among nations. Toronto/London (Lexington Books) 1973, 2 p.

Terwijl in West-Europa het kwantitatief onderzoek naar de oorzaken van oorlog sinds de publikatie van Richardson's explorerende studies¹ in 1960 vrijwel uit de wetenschappelijke belangstelling is verdwenen, maakt in de Verenigde Staten het onderzoek op dit gebied een niet onaanzienlijke bloei door.

In dit land kan nu worden gesproken van een onderzoekstraditie, waarin wordt voortgebouwd op de door Wright, Sorokin en Richardson gelegde grondslagen.² Het werk van Wallace sluit in enkele belangrijke opzichten aan bij deze onderzoekstraditie. Het onderzoek is uitgevoerd op het niveau van het internationaal systeem. Deze benadering verschilt van die welke uitgaat van het nationale niveau in zoverre dat over oorzaken van oorlog gedacht wordt in functionele categorieën.³ De verklaring van het optreden van oorlog wordt dan niet langer gezocht in de doeleinden en strategieën van staten. Auteurs die dit uitgangspunt delen gaan uit van de relatieve onafhankelijkheid van het internationale politieke stelsel (het geaggregeerde niveau) ten opzichte van de in de buitenlandse politiek door staten nagestreefde doeleinden. Dit type onderzoek leidt tot het opsporen van verbanden tussen geaggregeerde variabelen op het niveau van het statenstelsel, met als kenmerk dat deze niet zijn onderworpen aan de besluitvorming van de afzonderlijke staten.⁴ In het werk van Wallace is deze benadering op de volgende wijze uitgewerkt. De wisseling in de hoeveelheid oorlog, de afhankelijke variabele, wordt

statistisch in verschillende afhankelijke variabelen van associatie door Boudon. De door Wallace behandelde variabelen worden door Wallace behandeld. De studies van Wallace worden voortgezet. Wallace onderzocht de relatie in het interbellum. De status-inconsistency tussen de 'attributed' impact op te stellen. Er zijn de bevolkingkrachten en de Als indicator van Wallace het aantal of van een hoog oorlog, is geop. Wallace gaat effecten heeft variabelen wa status-inconsistent de statusvariabele lijke effecten statusvariabele een oplossing mogelijk is één van de andere bij in zulke ge staat uit het in van de status- door de inco dat naast statusspanning zullen worden gebracht met de incons. Uit begrijpelijk consistentie wordt gebruikt, terwijl geerd niveau nationale systeem statusvariabele Deze werkwijze taten. Inderdaad status-inconsis